

ÖZEL HUKUK

YETKİLİ MAKAM KARARI İLE TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI

Prof. Dr. Osman Fazıl BERKİ

GİRİŞ

Genel olarak «vatandaşlığın kaybı» tâbiri, bir şahsın vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu Devletle olan hukukî ve siyasî irtibatını kesmesi ve o ana kadar sahip olduğu vatandaşlığından sıyrılmasını ifade eder.

Türk vatandaşlığının kaybı, şahsın mutlaka yabancı bir Devlet tâbiyetini alması neticesini doğurmaz. Bu itibarla, bazan çifte tâbiyetten kurtulmasına veya vatansız duruma düşmesine müncer olabilir.

Vatandaşlığın kaybı, iradî olabileceği gibi, gayri iradî de olabilir.

İradî olur, eğer şahıs, vatandaşlığını irade izharı neticesinde kaybediyorsa.

Gayri iradî olur, eğer şahıs, vatandaşlığını irade izharı bahis konusu olmaksızın kaybediyorsa.

Türk vatandaşlığı hukukunun tarihi seyri içinde vatandaşlığın kaybı muhtelif safhalar göstermektedir.

1869 Tâbiyeti Osmaniye Kanunnamesinde «TOK» Türk Tâbiyetinin kaybı, bir Türk kadının yabancı ile evlenmesi, mezuniyet alınarak tâbiyeti terk ve tâbiyetten iskat suretiyle vaki olmakta idi.

TOK, 1 Ocak 1929 tarihine kadar mer'iyette kalmış ve o tarihte 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu «**TVK**» yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda vatandaşlığın kaybı, üç halde vaki olmakta idi. Bunlardan biri, kanunun yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan yabancıların Türkiye'de doğan ve toprak esası gereğince Türk olan çocuğunun rüşt yaşına vardığı tarihten itibaren 6 ay içinde ana veya babasının vatandaşlığını almasını mümkün kılan hiyar hakkı, diğeri, müsadei mahsusası ile Türk vatandaşlığından çıkma ve sonuncusu vatandaşlıktan iskat dır.

TOK ile 1928 **TVK**, vatandaşlığın kaybı konusunda iki halde birleşmekte, buna mukabil evvelki kanunda hiyar hakkı ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken ikincisinde bunun mümkün olduğu, ikinci kanunda evlenme ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken, birinci kanunda bunun mümkün olduğu müşahade edilmektedir.

22 Mayıs 1964 de yürürlüğe giren Türk Vatandaşlığı Kanunu «**TVK**», diğer iki kanuna nisbetle vatandaşlığın kaybı müesseselerini çoğaltmakta ve bunları sistemli bir şekilde ayırmaktadır. Bu kanun hükümlerine göre, vatandaşlığın kaybı, kanun yolu ile, yetkili makam kararı ve seçme hakkı ile vaki olabilir.

Kanun yolu ile vatandaşlığın kaybı, kişinin, iradesini izhar etmesi kâfi olmayıp, kanunun öngördüğü esasa ve şekle ilişkin şartların inzimam etmesi ile kendiliğinden gerçekleşir. Bu da, bir Türk kadının yabancı erkekle evlenmesi halinde kendini gösterir «md-19».

Seçme hakkı ile kayıp, şahsın iki tâbiiyetten birini seçmesi demektir. Buna hiyar hakkı da denilmektedir. Burada rol oynayan münhasıran şahsın iradesidir. «md - 27 ve 28».

Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kaybı, kanunun yetkili kıldığı makamın kararı ile vaki olabilir. Yetkili makam karar vermedikçe kayıp bahis konusu olamaz. Bu yol ile kayıp inaç eden müesseselerden yalnız birinde şahsın irade izharı aranır, diğerlerinde aranmaz. Başka bir deyimle, bu çeşit kayıp, iradî ve gayri iradî diye iki kısma ayrılır. Bunlar üzerinde geniş olarak durulacağı için burada, bu hususa işaret etmekle yetiniyoruz.

Yetkili makam kararı ile kayıp, vatandaşlıktan çıkma, vatandaşlığa alınmanın iptali, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler «kaybettirme ve vatandaşlıktan çıkarma» ile gerçekleşir.

Bu yazımızda, halen mer'i Vatandaşlık Kanunumuzda öngörülen yetkili makam kararı ile kayıp müesseselerini ve kaybın ne

gibi hukukî hüküm ve neticeler doğurduğunu inceleyecek, hukuk tarihine mal olan TOK ile 1928 TVK nun bu konu ile ilgili hükümlerine lüzum hasıl oldukça temas edeceğiz.

Etüdü iki ana bölüme ayırarak, birinci bölümde kayıp müesseselerini, ikinci bölümde kaybın doğuracağı hukukî hüküm ve neticeleri gözden geçireceğiz.

Bölüm I

YETKİLİ MAKAM KARARI İLE VATANDAŞLIĞIN KAYBI MÜESSESELERİ

§ 1. Vatandaşlıktan çıkma

Halen yürürlükte olan TVK nda öngörülen vatandaşlıktan çıkma müessesesi «md. 20», TOK nun «mezuniyetle tâbiyetin terki» 1928 TVK nun «müsadei mahsusa ile Türk vatandaşlığından çıkma» müesseselerine tekabül etmektedir.

1964 TVK, vatandaşlıktan çıkmanın şartlarını diğer iki kanuna nisbetle artırmakta ve doğuracağı hukukî hüküm ve neticeleri de tahfif etmektedir. Bunlar mahsus bahislerinde incelenirken daha açık bir şekilde görülecektir.

I. VATANDAŞLIKTAN ÇIKMANIN ŞARTLARI

Vatandaşlıktan çıkmanın şartlarının bir kısmı, kadın ve erkek ayırımı yapılmaksızın bütün Türk vatandaşlarında aranacak müşterek mahiyetteki şartlardır. Bir kısım şartların ise kadın vatandaşlarda aranmasına mahal yoktur.

1. Müşterek Şartlar

A. Mümeyyiz ve reşit olmak,

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen şahısta aranacak ilk şart, onun mümeyyiz ve reşit olmasıdır. Şahıs mümeyyiz ve fakat reşit, reşit ve fakat mümeyyiz değil ise vatandaşlıktan çıkması bahis konusu olamaz. Başka bir deyimle, bu iki vasıf, birbirini tamamlayan vasıflardır.

Kanunun açık hükmüne göre reşit olma konusunda muayyen yaş haddinin varlığı aranmamaktadır. Sadece şahsın rüştünü id-

rak etmiş olması istenmektedir. Bu sebeple, şahsın 18 yaşını doldurmuş olması, evlenme veya kazaî yol ile reşit olması kâfidir.

Kazaî rüşt konusunda şu noktaya bilhassa dikkati çekmek gerekir: Bir Türk vatandaşının Türk Medenî Kanunu hükümlerine uygun olarak dahi olsa yabancı bir Devlet mahkemesi tarafından reşit kılınmasına ilişkin hüküm HMUK nun 18. maddesi gereğince muteber sayılmayacaktır. Reşit kılınma mutlaka Türk mahkemesi kararına dayanmak lâzımdır.

B. İradesi dışında her hangi bir sebeple başka bir Devlet vatandaşı olmak veya başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağı hakkında inandırıcı belirtiler bulunmak,

Kanunun öngördüğü bu müşterek ikinci şart iki ayrı gayeyi istihdaf etmektedir. «İradesi dışında her hangi bir sebeple başka bir Devlet vatandaşı olmak» ibaresi ile ifade edilmek istenilen husus, şahsın çifte tâbiyetli olmasıdır.

Böylece, Türk vatandaşlığından çıkma, çifte tâbiyet haline nihayet vermek gayesine matuftur. Yalnız, Türk vatandaşının, aynı zamanda iradesi dışında başka bir Devlet tâbiyetinde olması lâzımdır. Eğer, Türk vatandaşı iradesi ile başka bir Devlet tâbiyetinde ise vatandaşlıktan çıkma mekanizması işlemeyecek, ileride mahiyeti belirtilecek olan kaybettirme müessesesi harekete geçecektir.

«Başka bir Devlet vatandaşlığını kazanacağı hakkında inandırıcı belirtiler bulunmak» ibaresi ile ifade edilmek istenen husus, Türk vatandaşının vatansız durumuna düşmemesini sağlamak gayesini istihdaf etmektedir.

2. Erkek Türk Vatandaşlarında Aranacak Şart

A. Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak

Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen bir erkeğin yukarıda belirtilen iki müşterek şarttan başka muvazzaf askerlik hizmetini ifa etmiş olması gerekmektedir. Aksi takdirde, vatandaşlıktan çıkması prensip olarak mümkün değildir.

B. Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen şahsın askerlik hizmetini ifa etmemiş olması halinde ona başka bir imkân tanınmış bulunmaktadır, ki o da muvazzaf askerlik hizmetini yapmış sayılmasıdır. Eğer, 1111 sayılı Askerlik Kanununda belirtilen şekilde askerlik vazifesini yapmış sayılabiliyorsa vatandaşlıktan çı-

kabilecektir. Binaenaleyh, muvazzaf askerlik hizmetini yapmayan veya yapmış sayılmayan kişi vatandaşlıktan çıkamaz.

Bu bent gereği, tatbikatta Askerlik Şubeleri veya Millî Savunma Bakanlığı tarafından verilecek belge ile yerine getirilir.

Yukarıda açıklanan askerlik görevine ilişkin çıkma şartı mutlak bir mahiyette telâkki edilmemek gerekir. Filhakika, bu konuda istisnâî bir hükme yer vermek lüzumu hissedilmiş, Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak kaydından istisnası zaruri görülenler hakkında Millî Savunma Bakanlığınca izin verilmesi öngörülmüştür. Ancak, bu suretle Türk vatandaşlığından çıkan sabık Türk vatandaşı, yeniden vatandaşlığa alındığı takdirde askerlik görevini yerine getirmeğe mecbur tutulmuş bulunmaktadır. Bu 20. maddenin 2. fıkrası hükmü icabıdır.

Türk Vatandaşlığı Kanununun uygulanmasına ilişkin Yönetmelik «TVKY» e göre, yetkili makama verilen dilekçede şahıs, kayıtlı olduğu nüfus ve askerlik dairelerini, başka bir Devlet vatandaşlığını kendi arzu ve iradesi dışında kazanmış ise sebeplerini, mesleğini, varsa Türkiye'deki taşınmaz mallarının yerlerini, vatandaşlıktan çıkması halinde hangi Devletin vatandaşlığına geçeceğini, medenî halini, çocukları varsa sayısını ve yaşlarını ve aynı şekilde meslek ve kimliklerini ve nerelerde bulduklarını bildirecek, ayrıca nüfus hüviyet cüzdanı, askerlik terhis belgesi ile varsa vatandaşlığa geçmek istediği devletten alınmış inandırıcı belirtileri gösteren belgelerin onaylı örneklerini ekleyecektir.

Mezkûr dilekçeyi alan makamlar, bu dilekçede sözü edilen konuları incelemek ve soruşturmak suretiyle doğruluğunu meydana çıkardıktan ve nüfus ve askerlik dairelerinden kayıt örneklerini isteyip ilâştirdikten sonra tamamlanmış evrakı düşünceleriyle birlikte İçişleri Bakanlığına gönderirler. Konsoloslar, kendilerinde mevcut veya topladıkları bilgileri dilekçe ile birlikte soruşturmanın tamamlanması ve gereğinin yapılması için olduğu gibi İçişleri Bakanlığına sevk ederler.

İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü dosyaları inceleyen eksiksiz, kanun ve yönetmeliğe uygun bulursa ilgilinin çıkmasına izin veren Bakanlar Kurulu Kararını alarak işlemi tamamlar (YVKY. md. 32).

III. ÇIKMA BELGESİ

Bakanlar Kurulu'nun vatandaşlıktan çıkmasına izin verdiği şahsa «çıkma belgesi» adında bir belge verilmesi, TVK nun 22.

maddesi hükmü gereğidir. **TOK** ve **1928 TVK** nda böyle bir belge derpiş edilmiş değildir.

Çıkma belgesinin ihdası ile iki gayenin gerçekleştirilmesi gözönünde tutulmuş, yani bir taraftan çifte tâbiyete son vermek, diğer taraftan vatansızlığa engel olmak istenilmiş olduğundan mezkûr belgenin verilmesi konusunda bir ayırım yapmak mecburiyeti vardır.

1. Vatandaşlıktan çıkmasına izin verilen kişi, aynı zamanda bir Devlet vatandaşı ise çıkma belgesi kendisine hemen verilir. Böylece, şahıs çifte tâbiyetten kurtulmuş olur.

2. Vatandaşlıktan çıkmasına izin verilen kişi, aynı zamanda başka bir Devlet vatandaşı değilse, çıkma belgesi, yabancı Devlet vatandaşlığına girdiğini bildiren belgeyi gösterdiği zaman kendisine verilir. Böylece, vatansızlığın önlenmesi sağlanmış olur.

Çıkma belgesi verilince Nüfus Dairelerince ilginin nüfus siciline çıkma dolayısıyla kayıp şerhi verilerek kayıtları kapanır. «TVKY. md. 33»

3. Çıkma hükmü

Vatandaşlıktan çıkmada, çıkma belgesinin verilmesi ile Türk Vatandaşlığı kaybedilmiş olur. Şu halde, burada önemli olan husus, bu belgenin verildiği andan itibaren vatandaşlığın kaybı keyfiyettir. Her hangi bir sebeple nüfus siciline kayıp şerhinin verilmemiş veya verilememiş olması, kaybın henüz vaki olmadığı mânâsında anlaşılacak icabeder.

Kanun koyucu, tâbiyetin üç ana prensibinden biri olan «kişi tâbiyetini değiştirmede serbest olmalıdır» esasını göz önünde tutarak çıkma belgesinin muayyen bir müddet içinde alınmamış olması halinde, hakkında vatandaşlıktan çıkma kararı verilen şahsın Türk Vatandaşlığını kaybedeceğini hükme bağlamak zarureti hissetmiştir. Filhakika, **TVK** nun 23. maddesinin 2. fıkrasında, verilen izin tarihinden başlayarak üç yıl içinde bu belgenin alınmamış olması halinde Türk Vatandaşlığının kaybının kesinleşeceği öngörülmektedir.

Her ne kadar bu hüküm, şahsın vatansız duruma düşmesine müncer olmakta ise de burada «şahsın tâbiyetini değiştirmede serbest olması» esası, «her şahsın bir tâbiyeti olmalıdır» esasına, pek yerinde olarak üstün tutulmak istenmiştir.

§ 2. Vatandaşlığa Alınmanın İptali

Vatandaşlığa alınmanın, eski tâbiriyle telsikin iptali, vatandaşlık hukukumuzda 1964 **TVK** nun sokduğu bir müessesedir. **TOK** ve 1928 **TVK** nda böyle bir müessese mevcut değildi..

Bununla kanun koyucu, ilgili şahısların hile ve desiselerine engel olmak istemiştir.

Vatandaşlığa alınmanın iptali müessesesi yolu ile bir kimse- nin Türk Vatandaşlığını kaybedebilmesi için, sonradan Türk Vatandaşlığını iktisap etmiş ve bu iktisabın yetkili makam kararı, yani vatandaşlığa alınma, telsik yolu ile vâki olması gerekir «**TVK** md. 6, 7».

Bu suretle yetkili makam olan Bakanlar Kurulu, bir yabancı hakkında verdiği vatandaşlığa alma kararını iptal etmek imkânına sahip olur.

I. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİ SEBEPLERİ

Vatandaşlığa alınmanın iptali, **TVK** nda derpîş edilen sebeplerden birinin gerçekleşmesi ile mümkündür. Ancak, mücerret bu sebeplerin mevcudiyeti kâfi değildir. Bakanlar Kurulunun iptale karar vermesi gerekir.

TVK, vatandaşlığa alınmanın iptal edilebilmesi için iki farklı sebebe yer vermiş bulunmaktadır. «**TVK** mad. 24».

1. Sabık yabancının yalan beyanda bulunmuş olması,
2. Sabık yabancının önemli hususları gizlemiş olması.

Yukarıda belirtildiği gibi, sabık yabancının vatandaşlığa alınması, muayyen şartlar ve soruşturma konularında yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi neticesinde vuku bulduğu takdirde iptal cihetine gidilebilir «**TVKY** md. 35».

Ancak, vatandaşlığa alınma, yani Bakanlar Kurulu'nun bu husustaki kararı tarihinden itibaren 5 yıl geçtikten sonra muayyen sebepler mevcut olsa bile iptale karar verilemez «**TVK**. md. 24, f. 2».

II. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİNDE TAKİP EDİLECEK USUL

Sabık yabancının vatandaşlığa alınması **TVK** nun 6, 7 ve **TVKY** in 10, 11 ve 15. maddelerinde belirtilen şartlar ve soruştur-

ma konularında yalan beyanı veya önemli hususları gizlemesi neticesinde vaki olduğuna bilgi edinildiği ve belgelendirildiği takdirde İçişleri Bakanlığı durumu Bakanlar Kuruluna sunar ve vatandaşlığa alınma kararı iptal edilir. İptal işlemleri, şahsın vatandaşlığa alındığı zaman kaydedildiği yer nüfus siciline şerh verilmek suretiyle tescil olunur «TVKY md. 35».

İptal kararında maddî bir hata bulunduğu sonradan anlaşılırsa, bu kararı veren yetkili makam düzeltme veya değiştirme kararı olabilir «TKV md. 44».

§ 3. Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylemler

Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemleri kanun, yukarıda da belirtildiği üzere, «kaybettirme» ve «vatandaşlıktan çıkarma» adlarıyla iki kısma ayırdığından konuyu, bu ayırımı muvazi olarak iki bakımdan incelemek yerinde olacaktır.

I. KAYBETTİRME

Kaybettirme müessesesi de vatandaşlığa alınmanın iptali gibi Türk Vatandaşlığı Hukukuna giren yepyeni bir müessesedir. TOK ve 1928 TVK nda böyle bir müessese mevcut değildi.

1. Kaybettirme Sebepleri

Kaybettirme, muhtelif sebeplerle vaki olabilir. TVK nda kaybettirme sebebi olarak derpiş edilen sebeplerden beşi TOK ve 1928 TVK nda vatandaşlıktan iskat sebebi olarak kabul edilmişti.

Vatandaşlığın kaybettirilmesi, kanunda derpiş edilen yedi sebepten birinin tahakkuku halinde mümkün olabilir. Bu sebepler gayet açık olarak hükme bağlanmış olduğundan bunları izah etmeksizin yalnız zikr ile iktifa edeceğiz.

1. Türk vatandaşlığından çıkma izni almaksızın kendi istekleri ile yabancı Devlet vatandaşlığını kazananlar «md. 25, b. a».

2. Yabancı bir Devletin Türkiye'nin menfaatlarına uymayan her hangi bir hizmetinde bulunup ta hükûmetçe bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında elçilik veya konsolosluklarımız, yurt içinde ise mahallî mülkiye âmirleri tarafından bildirilmesine rağmen üç aydan az olmamak üzere verilecek münasip bir süre içerisinde kendi istekleriyle bırakmayanlar «md. 25, b-b».

3. Türkiye ile savaş halinde bulunan bir Devletin her türlü

hizmetinde kendi istekleriyle Hükümetin izni olmaksızın çalışmaya devam edenler «md. 25 b-c».

4. Yurt dışında bulunupta muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunupta yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılan çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler «md. 25. b-ç».

Mazeretin askerlik kanunları çerçevesi içinde düşünülmesi gerekir «TVKY 36. b-ç». Kaybettirme kararı verilmeden önce gösterdiği mazeretin kabule şayan olmadığına ilgiliye bildirilmesi şart değildir.

5. Sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıda kanunî süre içinde dönmeyenler. «md. 25. b-d».

6. Silâhlı Kuvvetler mensuplarıyla askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunupta süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler «md. 25 b-e».

7. Yetkili makam kararı ile Türk Vatandaşlığını kazandıktan sonra kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk Vatandaşlığını muhafaza ettiğine delâlet edecek resmî temas ve işlemleri bulunmayanlar «md. 25. b-f».

4, 5 ve 6. bendlerine göre karar verilebilmesi için Millî Savunma Bakanlığının teklifi şarttır.

2. Bakanlar Kurulu Kararı

Kaybettirme sebeplerinden birinin mücerret mevcudiyeti Türk Vatandaşlığının kaybını gerektirmez. Kaybettirmeye Bakanlar kurulunun karar vermesi icabeder. Kaybettirme sebebi suç teşkil ediyorsa ilgilinin mahkûm olması şart değildir.

Kaybettirme kararında maddî bir hata bulunduğu sonradan anlaşılırsa bu kararı veren makam, düzeltme veya değiştirme kararı alabilir. «TVK md. 44»

II. VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

1964 TVK nun vatandaşlıktan çıkarma müessesesi TOK nun «tâbiyetten iskat» ve 1928 TVK nun» vatandaşlıktan iskat¹ mües-

¹ Bazı eserlerde ve mahkeme kararlarında tâbiyetten veya vatandaşlıktan

sesesine tekabül etmektedir. **TOK**, tâbiyetten iskat için 6, 1928 **TVK** vatandaşlıktan iskat için 9 sebep kabul etmiş idi. Bu ikinci Kanun ayrıca iskat sebeplerini ikiye ayırmış, bunlardan yedisini hem an'asıl Türk «doğumla» olan hem sonradan Türk Vatandaşlığını alanlar için müşterek iskat sebebi saymış, iki sebebi de, yalnız sonradan Türk olanlara teşmil etmiştir.

1964 **TVK**, çıkarma sebeplerini asgarî hadde indirmiş, sonradan Türk vatandaşlığını kazanmış olanlar hakkında ayrı bir iskat sebebi ihdas etmemiştir.

Yukarıda izah ettiğimiz kaybettirme ile vatandaşlıktan çıkarma tatbikatta bazen biribiri ile karıştırılmaktadır. Halbuki bu iki müessesese, gerek sebepleri, gerek hukukî hüküm ve neticeleri itibarıyla ayrı müesseseselerdir.

1. Vatandaşlıktan Çıkarma Sebebi

TVK, hem an'asıl Türk olanlar, hem sonradan Türk vatandaşlığını kazananlar için bir çıkarma sebebi derpiş ediyor. Bu sebep sonradan Türk vatandaşlığını kazananlar için her zaman, doğumla² Türk olanlar için yalnız Türkiye'nin savaş halinde bulunması takdirinde çıkarmayı gerektirir.

Kanun koyucu, Türkiye'nin iç ve dış emniyeti aleyhinde faaliyette bulunmayı çıkarma sebebi olarak kabul etmiştir «**TVK** md. 26».

Bu sebeple bir Türk'ün vatandaşlıktan çıkarılabilmesi için yurt dışında olması ve hakkında Türkiye'de ceza kovuşturması yapılmasına imkân bulunmaması lâzımdır. Bu şartlara zamimeten Türkiye'ye dönmesi için yapılan davete üç ay içinde mazeretsiz olarak icabet etmemiş olması şartı da aranacaktır.

2. Bakanlar Kurulu Kararı

Vatandaşlıktan çıkarma sebebinin kanunen muayyen bütün şartlarıyla mücerret mevcudiyeti Türk vatandaşlığının kaybını gerektirmez. Çıkarmaya Bakanlar Kurulunun karar vermesi icabeder.

iskat müessesesi yerine «tâbiyetten veya vatandaşlıktan kovulma» terimi kullanılmakta ise de, bunda isabet olmadığı açıktır.

² Türk vatandaşlığının kan veya toprak esasına göre kazanılmış olması arasında bir fark yoktur.

Çıkarma kararında maddî bir hata bulunduğu sonradan anlaşılırsa bu kararı veren makam düzeltme veya değiştirme kararı alabilir «TVK. md. 44».

Çıkarma hakkında Bakanlar Kurulunca verilen kararın ilgiye tebliğinden veya Resmî Gazete ile yayınlanmasından önce şahsın Türkiye'ye dönmesi halinde vatandaşlıktan çıkarma işleminin durdurulması» TVK nun 35. maddesi hükmü gereğidir.

Bölüm II

YETKİLİ MAKAM KARARI İLE VATANDAŞLIĞIN KAYBININ HUKUKİ HÜKÜM VE NETİCELERİ

Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kaybının ne gibi hüküm ve neticeler doğuracağı hususunu inceleyebilmek için bir takım ayırımlar yapmak zarureti vardır.

§ 1. Genel Hüküm ve Neticeler

Genel hüküm ve neticelerden maksat, yukarıda incelediğimiz dört müesseseye şâmil hüküm ve neticelerdir.

Vatandaşlığın kaybında, genel olarak, yabancı muamelesine ilişkin 29. maddenin 1. ve 2. fıkralar hükümlerinin uygulanması icabeder. Vatandaşlığı kaybeden şahıslar, kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tâbidirler.

Bu gibi kimseler, ikamet, gayrimenkul edinme ve ferağı, miras ve çalışma gibi mevzularda «yabancılar hukuku» çerçevesi içerisinde işleme tâbi olacak, başka bir ifade ile ancak Türk Kanunlarının yabancılarla tanıdığı haklardan faydalanacaklardır.

Görülüyor ki, madde'de gayrimenkul edinme ve miras hukuku konusunda tahdit edici bir hükme yer verilmemiştir. Böylece, vatandaşlıktan iskat edilenlerin gayrimenkul edinme ve miras hukukundan istifade edebilip edemeyecekleri hakkında doktrinde mevcut görüş ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve bazı hususi Daireler arasındaki³ içtihat ayrılığının sebep olduğu tereddütlere kesin olarak son verilmiş olmaktadır.

³ Tafsîlât için Bk. Tuğrul Arat, Türk vatandaşlığından iskat edilen kişilerin mülkiyet ve miras hakları (ANK. Hukuk Fak. Der. C. XXXI. S. 1-2 Sh. 279 vd.).

§ 2. Malların Tasfiyesi

TVK na göre malların tasfiyesi ancak vatandaşlığa alınmanın iptali ve vatandaşlıktan çıkarmada⁴ bahis mevzuu olduğundan konuyu bu iki müesseseye hasretmek gerekir.

I. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN IPTALİ

Vatandaşlığa alınmanın iptali müessesesi, prensip itibariyle, ilgili şahsın mallarının tasfiye edilmesini gerektirmez. Ancak, buna lüzum görüldüğü iptal kararında belirtildiği takdirde ilgili en geç bir yıl içinde Türkiye'deki mallarını tasfiye etmek mecburiyetindedir. Aksi halde malları Hazine tarafından satılarak bedelleri kendi nam ve hesabına millî bir bankaya yatırılır «TVK md. 33, f. 3».

Vatandaşlığa alınması iptal edilen şahsa kanunun tanıdığı bir yıllık süre içinde tasfiyeyi bizzat ilgili şahıs veya vekili yapar. Bu süre geçtikten sonra tasfiye yetkisi yalnız Hazineye aittir. İptal kararı aleyhine Danıştaya başvurulduğu takdirde tasfiye dava sonuna bırakılır «TVK md. 33».

II. VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

Türk vatandaşlığından çıkarılan şahsın Türkiye'de bulunan malları, Hazine eliyle tasfiye olunur ve bedelleri kendi nam ve hesabına millî bir bankaya yatırılır «TVK md. 35 f. 1»

Görüldüğü gibi, burada vatandaşlıktan çıkarılan şahsın veya vekilinin malları tasfiyeye yetkisi yoktur. Bu yetki münhasıran Hazineye aittir⁵.

Bakanlar Kurulunca verilen çıkarma kararı aleyhine Danıştay'a başvurulduğu takdirde malların tasfiyesi dava sonuna bırakılır «TVK md. 35, f. 1».

⁴ 1928 **TVK**, ecnebî tâbiyetine girmek için hükümetten müsaadeyi mahsus istihsal etmiş olan Türklerin bu müsaade tarihinden itibaren bir sene içinde mallarını tasfiyeye mecbur olduklarını, bu müddet içinde mallarını tasfiye etmemiş olanların tasfiye muamelesinin hükümetçe yapıla çağını âmir bir hüküm ihtiva ediyordu «md. 8».

Buna mukabil **TOK** nda mezunen ecnebî tâbiyetine girenlerin tâbiyet değiştirdikleri tarihten itibaren ecnebî sıfatında tutulup haklarında olveçhile muamele olunacağı hükme bağlanmış idi «md. 5».

⁵ 1928 **TVK**, vatandaşlıktan iskat edilenlerin mallarının hükümetçe tasfiye olunacağını âmir bir hüküm sevk ediyor «md. 12».

§ 3. İş merkezlerinin yurt dışına nakli, memleketi terk ve sınır dışı edilme

Vatandaşlığın kaybının bu neticesi ancak vatandaşlığa alınmanın iptalinde bahis konusu olabilir. Yalnız bu neticeye mutlak bir manâ ve mahiyet verilmemek gerekir. Nitekim, 33. maddenin 3. fıkrasında sevk olunan açık hükme göre, vatandaşlığa alınmaları iptal edilenlerin mallarının tasfiyesi ile kendilerinin sınır dışı edilmeleri lüzumlu görüldüğü takdirde bu husus iptal kararında belirtilir. Bu gibiler, en geç bir yıl içinde ikametgâh ve iş merkezlerini yurt dışına nakil ve memleketi terk etmek zorundadırlar. Aksi halde sınır dışı edilirler⁶.

§ 4. Türkiye'ye Dönme

Bu husus ancak aşağıdaki iki müessesede bahis konusu olabilir.

I. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİ

Bu konuda bir ayırm yapmak lâzımdır :

Eğer Bakanlar Kurulu vatandaşlığa alınması iptal edilen şahsın mallarının tasfiye ve sınır dışı edilmesini iptal kararında belirtmemiş ise bu şahıs Türkiye'de ikametgâhını muhafaza edebileceğinden her hangi bir tahdide tâbi olmaksızın Türkiye'ye gelebilir.

Bakanlar Kurulu, vatandaşlığa alınmanın iptali kararında malların tasfiye ve şahsın sınır dışı edilmesini belirtmiş ise aşağıda temas edeceğimiz vatandaşlıktan çıkarılan şahsın tâbi olacağı işlemin kendisine uygulanmasında kanuni bir mahzur mevcut olmamak gerekir.

II. VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

Vatandaşlıktan çıkarılan şahsın, Türkiye'de yerleşmemek ve

⁶ 1928 TVK da 8. maddesinde ecnebi tâbiyetine girmek için hükümetten müsaade istihsal etmiş olan Türklerin bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiyeyi terke ve ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye haricine nakle mecbur oldukları, aksi halde hudut haricine çıkarılacakları öngörülmektedir. Aynı kanunun 12 ve TOK nun 6. maddesine zeyl 4. bentte vatandaşlıktan iskat edilenlerin memleket haricine çıkarılacakları derpiş ediliyor.

genel hükümlere tâbi olmak şartıyla Türkiye'ye gelebileceği 35. maddenin 2. fıkrasında açık olarak ifade edilmiş bulunmaktadır⁷.

Genel hükümlerden maksat, Pasaport Kanununa «PK» bir madde eklenmesine dair olan kanunun ek maddesinde beyan edildiği gibi her ne suretle olursa olsun vatandaşlığı sâkıt olmuş bulunupta turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatıyla yılda en çok dört ay kalmak üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilecektir.

§ 5. Yeniden Türk Vatandaşlığını Alma

Bu konunun incelenmesinde bir takım ayrımlar yapmak gerekmektedir.

I. VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA

Vatandaşlıktan çıkmış olan şahısların yeniden Türk vatandaşlığını almalarına mâni bir hüküm yoktur.

II. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİ

Vatandaşlığa alınmaları iptal edilen şahıslar da yeniden Türk vatandaşlığını alabileceklerdir.

III. KAYBETTİRME

Vatandaşlığı kaybettirilen kişiler de yeniden Türk vatandaşlığını alabilirler.

IV. VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

Haklarında vatandaşlıktan çıkarma, kararı alınan kimseler evlenme de dahil olmak üzere yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar. Bu TVK nun 35. maddesinin 4. fıkrası açık hükmü icabıdır.

§ 6. Vatandaşlığa İlişkin Hüküm ve Neticeler

Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kaybının vatandaşlığa tesiri konusunu inceleyebilmek için kayıp müesseselerini ayrı ayrı ele almak zarureti vardır.

⁷ TOK nun 6. maddesine zeyl 4. bentte ve 1928 TVK nun 12. maddesinde vatandaşlıktan iskat edilenlerin Türkiye'ye dönmeleri menedilmiştir.

I. VATANDAŞLIKTAN ÇIKMA

Vatandaşlıktan çıkmanın tâbiyete tesiri, iki bakımdan gözden geçirilecektir⁸.

1. Eşin tâbiyetine tesiri

Kocanın Türk vatandaşlığından çıkması, eşin tâbiyetine tesir etmez. Karı, vatandaşlığını muhafazada devam eder «TVK md. 31».

2. Çocukların tâbiyetine tesiri

Vatandaşlıktan çıkmanın çocukların tâbiyetine tesirini iki bakımdan inceliyeceğiz.

A. Baba bakımından

Küçük çocuklar, Türk vatandaşlığından çıkan babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeder «TVK md. 32». Ancak, çocukların babalarına tâbi olabilmesinin, evlilik dışında doğmuş olmaları halinde babalarına nisbet edilmiş olmaları şartına bağlı olduğunu söylemeğe lüzum yoktur.

Küçük çocukların babalarına tâbi olması keyfiyetini mutlak bir mana ve mahiyette anlamamak gerekir. Çocuk 15 yaşından büyük ise Türk vatandaşlığını yazılı muvafakatı olmaksızın kaybetmez.

Bundan başka, vatandaşlığın kaybı çocuğu vatansız kılacak ise, Türk vatandaşlığını muhafaza eder «TVK md. 32 f. 4».

Bu hal, çocuğun babasına bağlı olarak yabancı Devlet tâbiyetini alamamış veya çıkma ile babasının vatansız duruma düşmüş olmasından ileri gelir. Kanun koyucu bu hüküm ile vatansızlığı önlemek gayesini gütmüştür.

B. Ana bakımından

Ananın, çıkma ile Türk vatandaşlığını kaybetmesi, prensip itibarıyla küçük çocukların tâbiyetine tesir etmez. Ancak, kanun,

⁸ TOK, tâbiyetten çıkmanın şahsî neticeler doğuracağını âmir bir hüküm ihtiva ediyordu «md. 8»).

1928 TVK, çıkmanın tâbiyete tesirine ilişkin her hangi bir hüküm ihtiva etmemekte idi. Bu sükûtun, çıkmanın şahsî neticeler doğuracağı şeklinde tefsiri doğru olur. Esasen Anayasalar, kanunda açık hüküm olmadıkça bir şahsın vatandaşlık kazanamayacağını ve vatandaşlığını kaybetmeyeceğini hükme bağlamaktadırlar, 1924 ve 1961 Anayasaları «md. 88 ve 54».

istisnâî bazı hallerde, çocuğun anasına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kaybedeceğini hükme bağlamıştır «TVK md. 32, f. 2».

Bu haller dörttür :

- a. Babanın ölmüş olması,
- b. Babanın belli olmaması,
- c. Babanın yabancı olması,
- ç. Velâyetin anada bulunması.

Bu istisnâî hallerden birinin mevcudiyeti takdirinde çocuğun Türk vatandaşlığını kaybedebilmesi, 15 yaşından büyük olması halinde yazılı muvafakatının alınmasına bağlıdır.

Çocuğun, anasına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kaybetmesi vatansız duruma düşmesine sebep oluyorsa çocuk Türk vatandaşlığını muhafazada devam edecektir.

Bu durum, vatansızlığı önlemek gayesine matuf olup yukarıda A kısmında izah edilen şekillerde meydana gelebilir.

II. VATANDAŞLIĞA ALINMANIN İPTALİ

1. Eşin tâbiyetine tesiri

Vatandaşlığa alınmanın iptali, prensip itibariyle, eşin tâbiyetine tesir etmez. Ancak, ilgili şahsa «koca» bağlı olarak Türk vatandaşı olan eşin vatandaşlığına tesir eder. Karı, böylece kazandığı Türk vatandaşlığını kaybeder «md. 33».

Burada önemli olan nokta maddede yer alan «ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş» ibaresinden ne kastedildiğidir.

Bu ibare, bazı tereddütlere meydan vermemelidir. Kanun koyucunun bununla vatandaşlığa alınma yoluyla ilgili şahsa bağlı olarak Türk vatandaşı olmayı kastettiğine şüphe yoktur. Kanaatımızca bundan başka bir manâ çıkarmak ve hükmün muhtevasını genişletmek kanun koyucunun maksadını aşmak demek olur. Zira, iptal edilen vatandaşlığa alınmadır. Bu itibarla, bu yol ile kocasına tâbi olarak Türk vatandaşlığını iktisap etmiş ise karının tâbiyeti müteessir olabilir. Bilindiği gibi, TVK, kocanın, Türk vatandaşlığa alınması kararının tâbiyetine tesir etmeyeceğini prensip itibariyle kabul etmiş, ancak bir halde eşi, kocasına tâbi kılınmıştır. Vatansız karı, hiçbir irade izharına lüzum kalmaksızın kocasına bağlı olarak Türk olmaktadır «TVK md. 15» Binaenaleyh, kocası Türk vatandaşlığını aldıktan sonra onunla evlenmekle

«şartların mevcudiyeti halinde» veya kocasına tâbi olmadan herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış olması halinde iptal, karının tâbiyetinin kaybına sebep teşkil etmez.

2. Çocuğun tâbiyetine tesiri

Vatandaşlığa alınmanın iptali kararı ancak ilgili şahsa bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanmış olan çocukların vatandaşlığına tesir eder.

Aksi takdirde tesir bahis konusu değildir. Yukarıda belirtildiği gibi çocuk, vatandaşlığa alınan babasına veya anasına tâbi olarak Türk tâbiyetini kazanmamış ise kayıpla bir ilgisi olmayacaktır.

Yukarıda işaret olunan tesir prensibine ilişkin kanun hükmü, ana ve baba bakımından aynıdır. Ancak burada vatandaşlığa alınmanın çocuğun tâbiyetine tesiri noktasından tamamlayıcı bilgi vermek zarureti vardır.

Vatandaşlığa alınan babanın reşit olmayan çocuğu, babasına tâbi olarak Türk vatandaşlığını kendiliğinden alacağı için «TVK md. 16 f. 1» iptal ile Türk vatandaşlığını kaybeder. Başka bir tâbiyet alamamışsa vatansız olur.

Vatandaşlığa alınan ananın reşit olmayan çocuğu, prensip itibariyle ona bağlı olarak Türk olmaz «TVK md. 16, f. 2». Ancak, Türk vatandaşlığını kazanması çocuğun milli kanunu engel olmadığı takdirde şu istisnaf hallerde vâki olabilir :

- a. Babanın ölmüş olması,
- b. Babanın belli olmaması,
- c. Babanın vatansız olması,
- ç. Çocuğun vatansız olması.
- d. Velâyetin anada bulunması.

Yukarıda gösterilen beş halden biri, çocuğun vatansız olmasıdır. Kanunda tasrih edilmemiş olmasına rağmen, çocuk vatansız ise, bir Devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığından milli kanunundan bahsolunamaz, bu sebeple, mutlak olarak anasına tebean Türk vatandaşlığını kazanır.

III. KAYBETTİRME

Vatandaşlığın kaybettirilmesi kararı, yalnız ilgili şahsın Türk tâbiyetini kaybetmesi neticesini doğurur. Türk vatandaşlığını kay-

beden şahıs hiç bir Devletin tâbiyetini almamış ise vatansız, daha önce yabancı bir devletin tâbiyetini kazanmış ise çifte tâbiyetten kurtulmuş olacaktır.

Şu halde kaybettirme kararı şahsîdir, eş ve çocukların tâbiyetine tesir etmez.« TVK md. 34». Bu netice, kaybettirmenin mahiyetinin cezaî olmasından ileri gelmektedir.

IV. VATANDAŞLIKTAN ÇIKARMA

Vatandaşlıktan çıkarma kararı da yalnız ilgili şahsın Türk tabiiyetini kaybetmesi neticesini doğurur. Bu müessese cezai bir mahiyet arzettiğinden şahsîdir. Vatandaşlıktan çıkarılan şahsın eşinin ve çocuklarının tâbiyetine tesir etmez⁹ «TVK md. 34».

⁹ TOK, iskatın şahsî neticeler doğuracağını açık bir şekilde ifade etmektedir «md. 8».

1928 TVK, iskatın eşin ve çocukların tâbiyetine tesir etmeyeceği hakkında bir hüküm ihtiva etmemektedir. Bu sükûtu, yukarıda belirtildiği gibi müessesenin şahsî neticeler doğuracağı şeklinde tefsir etmek doğru olur.